

Uşak Kentsel Sit Alanının Koruma ve Süreklilik Bağlamında Değerlendirilmesi

Nurhan KOÇAN*

* Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova, İzmir, TÜRKİYE
Sorumlu yazar: nurhankocan@mynet.com

Özet

Tarihi çevreler ile özgün kent öğeleri kültürel mirasımızın önemli parçalarını oluştururlar. Son yıllarda tarihi çevre koruma kavramı tarihi değerlerin korunması ve yaşatılması düşüncesiyle büyük bir önem kazanmıştır. Uşak kentsel sit alanı ve sit alanını oluşturan tarihi yapıların, kentin sosyo-kültürel yaşamını ifade eden bir değer olarak korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Bu çalışmada; Uşak kentsel sit alanının mevcut yapısı incelenmiş, kentsel sit alanında yerleşim dokusu ve tarihi yapılara ilişkin tespitler yapılmıştır. Alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla kentsel sit alanı için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tarihi çevre, Koruma, Sürdürülebilirlik, Kentsel sit alanı, Uşak kentsel sit alanı.

Evaluation in the Context of Protection and Continuity on Urban Site Usak

Abstract

Historical environmental and elements of the original city form an important part of our cultural heritage. In recent years the concept of environmental protection on the protection of historical values and preserve the idea has gained greater importance. Usak urban sites and sites of historical buildings should be kept alive by the city's socio-cultural life as a value representing and the conservation. This study examined the existing structure of Usak urban sites, urban sites and historic structures in the area of settlement pattern determinations were made. In order to ensure the sustainability of the urban site was developed proposals for the area.

Keywords: Historical environmental, Conservation, Sustainability, Urban site, Urban site Usak.

Giriş

Kentlerimize kişilik veren, kentlilerin kendilerini kentle özdeşleştirebileceği çeşitli öğelerden en belirgin ve etkin olanı, kentin yaşam mekanlarına zaman boyutunu veren tarihi çevrelerdir. Tarihi çevreler, fiziksel homojenlikleri, tarihi geçmişleri, kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken kent dokularını ve yapı gruplarını içinde barındıran alanlardır. Bu alanlar kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde yapıldıkları devirlerin duygu, düşünce, eğitim, sosyal yaşam, deneyim ve birikimlerini bugüne aktararak kentlerin algılanabilirliğine ve okunabilirliğine yardımcı olurlar (Doratlı ve Önal, 2000).

Tarihi yapılar kent içindeki konumları ve özgün formlarıyla kentleri ayrıcalıklı bir konuma getirmektedirler. Günümüzde kentlerde eski çağlardan kalan, korunabilmiş tarihi mekanlar vardır. Tarihi çevreyi korumak, geçmiş zaman dönemlerinde meydana getirilen mimari mekanları koruyarak kullanmak ve gelecek dönemlere aktarılmasını sağlamakla mümkündür (Demirsoy, 2006).

Kentsel koruma, toplumun geçmişteki sosyal ve ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleşerek devamlılığını sağlamak olarak tanımlanabilir (Engin, 1997). Koruma, kentsel mekanlardaki mevcut doğal, kültürel ve tarihsel değerleri sürdürülebilirlik çerçevesinde, bu günün ve yarının kullanım eğilimlerini değerlendirerek yeni çözümler arayan dönüşüm stratejilerinden birisidir (Demirsoy, 2006).

Günümüzde tarihi çevreler mülkiyet problemleri, maddi olanaksızlık ve ilgisizlikten kaynaklanan bakım ve onarım eksiklikleri gibi nedenlerden dolayı geleneksel özgünlüklerini yitirme tehlikesi altında kalmaktadırlar. Tarihi çevrenin, tarihi geçmişin önemini kavrayan uluslar, yüzyıllar boyu kendi kimliklerini yitirmeden, benliklerini koruyarak gelişmişlerdir. Geçmişini yok sayan uluslar ise değerlerini kaybetmişlerdir (Altunsoy, 2002). Kültürel öğeler tüm insanlığın ortak malıdır. Bu sebeple, tüm insanlığın koruma ve yaşatma kültürüne sahip olması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı günümüzde gittikçe yok olan tarihi kent dokularının iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliği bağlamında tarihi çevrelere yönelik plan ilkelerinin geliştirilmesi gereğini vurgulamaktır. Bu amaçla tarihi yapıların cephe ve plan düzenleri ile yerleşim dokusuna yansımaları ele alınmıştır. Bu doğrultuda kente tarihi nitelik kazandıran

kültürel öğelerin çevresel ilişkileri ortaya konmuş, tarihi kent dokusunun iyileştirilmesi ve kentin mekansal kurgusunun çözümlenmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Tarihi Çevre Koruma

Geçmişin izlerini bugüne taşıyan doğal ve kültürel değerlerin oluşturduğu alanlar tarihi çevreler olarak adlandırılmaktadır. Bu izler yaşama dair her türlü etkinliklerin izleri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu özel anlamlarıyla tarihi çevreler korunması ve yaşatılması gerekli alanlardır (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevreler insan ve çevresiyle olan sosyal bağlantıyı sağlayan ve devam ettiren değerler olarak da oldukça önemlidir. Tarihi çevreler, hayranlık uyandıran genel görünümüleri ile toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili ayrıntılar bu çevrelerde saklıdır (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevreler kendi içinde homojen bir yapı gösterirler. Yapıların oran ve boyutları bütüne uygun olmakla birlikte, ayrıntılarda zengin çeşitlilik gösteren bir mimarlık gözlenir (Ahunbay, 2004). Tarihi çevreler, kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde birer düğüm noktası konumundadırlar. Bu alanlar kentlerin algılanabilirliğine ve okunabilirliğine yardımcı olurlar (Önal, 1999).

Geleneksel yaşam biçimlerinin, yapı tarzlarının, sanatsal duyarlılıkların ipuçlarını veren tarihi çevreler, küreselleşme, hızlı tüketim ve teknolojik gelişimin hızına ayak uyduramamakta, zaman geçtikçe daha çok yaralanmakta ve yok olmaktadır. Tarihi değere sahip olan bu çevrelerin zamanla niteliklerinin bozulması durumu ise koruma düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Binan, 1999).

21 Temmuz 1983 tarihinde çıkarılan 2863 nolu TC. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda koruma, "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, işlev değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri" olarak tanımlanmaktadır. Sit, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar" olarak tanımlanmaktadır (Yazgan ve Erdogan, 1992).

1984 yılında çıkarılan "Korunması Gerekli Tasınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili" hakkındaki yönetmelikte ise "kentsel sit; mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker

tasarımları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlar” olarak ifade edilmiştir (Aydemir ve ark., 1999).

Kültür varlıklarının korunması gerekliliği tarihsel, mimari, işlevsel, ekonomik, vb. değerlerinden kaynaklanmaktadır. Koruma kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi uygulamalarının ana hedefi, değişik nitelikteki kişi ve grupların; kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine ortak bir sorumluluk ve bilinç içerisinde ve kamu yararını kişisel yararının önünde tutarak katılmalarını sağlamaktır (Altunsoy, 2002).

Kentsel korumanın amacı, ulusal ve uluslar arası düzeyde kültürel miras niteliğinde olan kentsel çevrelerin desteklenmesi, yeni yapılaşma ile oluşan çevresel planlama, ölçek, tasarım öğelerinin eski dokuyu bütünleyici nitelikte olmasını sağlamaya çalışmaktır. Bunun yanı sıra kentsel koruma doğal nitelik ve karakteri gereği, tarihi değer taşıyan bir alan, yapı ya da yapısal elemanların fiziksel karakterinin, peyzajlarının, çevrelerinin ve ortamlarının korunmasını da amaçlamaktadır (Yazgan ve Erdogan, 1992). Tarihe ve kültürlere sahip çıkarak ve yaşatarak çağdaşlaşmak, toplumsal bilinçlenmeyi gerektirir. Bu bilincin sergileneceği mekanlar da, kentlerdir (Görgülü, 1993). Bu amaçla yapılan bütün çalışmalar, gelecek kuşaklara daha nitelikli yaşam ortamları sağlayacaktır (Altunsoy, 2002).

Kentsel Sit Alanları ve Sürdürülebilirlik

Özgün nitelikler taşıyan tarihi çevreler kentlerin ayrılmaz bir parçası durumundadır. Bu alanların günümüz yaşam koşullarıyla bütünleştirilerek yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması kent kimliğinin devamlılığı bakımından gereklidir. Geleneksel kent dokusunu koruyarak geçmişten günümüze kadar gelebilmiş olan tarihsel kentlerin niteliklerini ve değerlerini saptamak, belgelemek, koruma sorunlarını ve yeni yapılanma koşullarını belirlemek tarihi kentleri korumada ilk aşama olmaktadır (Nalçakan, 1994).

Toplumsal değişimler kentsel işlevlerde farklılaşmalara ve mekansal yapıda değişimlere neden olmaktadır (Nalçakan, 1994). Kentsel sitlerin günümüz koşulları altında yok olmasına engel olmak ve sitlerin gelişen kentle işlevsel bütünleşmesini sağlamak, tarihi kent alanlarını güncel yaşamın gerekleri ile kaynaştırmakla sağlanabilmektedir (Yılmaz, 2000).

Tarihi çevreler kültürel, ekonomik ve estetik değerleri ile buldukları mekanları nitelendirirler. Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent olgularının kent kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve korumada yöntemler geliştirme gerekliliği yaygınlaşmıştır (Smith, 2001).

Tarihi ve doğal değerlerin yoğun bir doku oluşturduğu bölgeler genelde sit statüsünde korunmaya çalışılmaktadır. Bu gibi yerler, aynı zamanda normal yaşamın da devam ettiği çevreler olduğu için, zorunlu bir imar süreciyle iç içe durumdadırlar (Altunsoy, 2002). İmar ve koruma ilişkisinin toplumsal yaşama bağlı olarak kurulabilmesi için öncelikle ve mutlaka planlama gerekmektedir (Gök, 2002). Kent çevrelerinin korunması, sağlıklılaştırması ve çağdas fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin çevreleri ve kent bütünüyle olan çok yönlü ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle konu; ülkesel ölçekte benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejiler, kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmelidir (Altunsoy, 2002).

Kentlerin oluşumu ve zamanla değişimi planlama kararları, koruma kararları ve uygulamaları ile doğrudan bağlantılıdır. Ancak değişim her ne kadar yadsınamayan bir süreç ise de, ölçüsü kentin genel karakterini bozmaya ve hatta yok etmeye başladığında çözümlenmesi zor sorunlarla karşılaşmaktadır (Birlik, 2006).

Bu nitelikte alanların yaşatılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına korunması ve kentin mevcut yaşam koşullarıyla uyumlaştırılması gerekmektedir. Tarihi değerlerin korunması, iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, eski kültürel ortamların canlandırılması, fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan bütünleşmiş uyumlu bir yaşam alanına dönüştürülmesi bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından gerekmektedir (Altunsoy, 2002). Zengin tarihsel ve kültürel birikimi olan kentlerin, sahip olduğu değerlerin farkına vararak korunması ve sürdürülebilir plan kararlarıyla bu değerlerin kullanımının sağlanması, insanlığın ortak kültür mirasının paylaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Materyal-Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Uşak Kenti kentsel sit alanı oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle konu ve çalışma alanı ile ilgili olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra tarihi çevre koruma ve geliştirme yaklaşımı kapsamında Uşak kentsel sit alanının sahip olduğu kültürel değerler ile yerleşim karakteri üzerinde tespitler yapılmış ve alan kentsel tarihi çevre koruma bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada Uşak Belediyesi'nden temin edilen 2007 yılı 1/1000 ölçekli Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı ve 1/5000 ölçekli Uşak Arazi Kullanım plan paftaları kullanılmıştır. Alanın karakteristik özellikleri ve tarihi yerleşim dokusunu incelemek için öncelikle Uşak kentsel sit alanında çevre analizleri yapılmış, yerinde yapılan gözlemlerden ve çekilen fotoğraflardan yararlanılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda Uşak kentsel sit alanının korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular

Çalışma Alanının Tarihi Kimlik Yapısı

Uşak kenti Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu Bölümünde yer alan bir kent merkezidir. Uşak coğrafi bakımdan orta yükseklikteki dalgalı düzlüklerden oluşan bir arazi yapısına sahiptir. Kentteki ilk yerleşmelerin M.Ö.3000 yılında başladığı kabul görmektedir. Daha sonra MÖ. 13. yy.da Asuvarlılar Uşak ve dolaylarını hakimiyetleri altına almışlardır. Kent M.Ö.12 yy.da Frigler, M.Ö.7 yy.da Lidyalılar, M.Ö.6 yy.da Persler, M.Ö. 4. yy.da Makedonyalılar, M.Ö.3 yy.da Pergemon (Bergama) krallığının egemenliğine girmiştir. M.Ö. 2.yy. ortalarından itibaren Romalıların hakimiyetine girmiştir. 1076 yılında Türkler tarafından ele geçirilen Uşak Selçuklularla Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra 13. yy. ilk yarısında Alaeddin Keykubat tarafından Anadolu Selçuklu Devletine katılmıştır. 1429 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan kent 19.yy. sonlarında (Bursa) Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak yönetilmiştir. Cumhuriyet döneminde Kütahya İli'ne bağlı bir ilçe merkezi olarak yönetilen Uşak 1953 yılında il olmuştur (Gürel ve ark., 2007).

Uşak yerleşim alanı olarak Elma Dağ'ın güneybatı yamaçlarından güneye doğru uzanan Dokuzsele Çayının iki yakasında genellikle düz bir arazi üzerinde kurulmuştur. Konut ve dükkanlar da bu çerçevede Gediz Uluyolu, Tirit ve Yurt sokak gibi kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru uzanan ana sokakları kesen daha küçük sokaklar üzerinde yoğunlaşmıştır (Gürel ve ark., 2007).

Uşak kenti tarih boyunca üretici bir kent olma özelliğini koruyarak ekonomik gelişimine geleneği ve kültürü de katarak bugünkü özelliklere sahip bir kent olmuştur. Bunun en iyi göstergesi yaşadıkları alana yaşam biçimlerini olduğu gibi yansıttıkları mimari yerleşimlerdir. Kuruluşundan itibaren geçiminin önemli bir kısmını topraktan elde eden Uşak daha sonraki yıllarda sanayiye dönük bir sosyal yaşam sergilemiştir. Bu dönemde üretim el emeğine dayanmaktadır ve dolayısıyla bu durum sosyal hayatı etkisi altına alarak organik bir toplum yapısını oluşturmuştur. Geniş aile yapısı da mimariyi etkilemiş ve bu dönemde yapılan konutlar büyük inşa edilmiştir (Gürel ve ark., 2007).

Uşak'ta yapılan konutların yerleşim şeklinin belirlenmesinde iklim ve doğal şartların etkisi yanında geleneklerin de rolü büyüktür. Konutların büyük bir çoğunluğu geleneksel Türk kent mimarisinin belirgin özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 1, 2).

Şekil 1, 2. Uşak kentsel sit alanı konut yapısı ve komşuluk ilişkisi

Kentte 1867, 1894 ve 1922 yıllarında yaşanan yangın felaketleri yapılara büyük zarar vermiştir. Tarihi Uşak evleri genellikle iki katlıdır. Bitişik nizamda inşa edilen konutlar küçük bir avlu veya bahçeye sahiptir (Gürel ve ark., 2007).

Eski yerleşim merkezi ve yapıların durumlarına bakıldığında ticari ve konut alanının yan yana oluşturduğu bir yaşam alanı görülür. Bu yapılanma toplumsal yaşamla birebir uygunluk göstermektedir. Ticari alanların işletmeleri bu konutlarda yerleşmiş ailelerdir. Bu sistem Uşak'ın çok geçmişten getirdiği geleneksel ve kültürel yapıyı korumaya yardımcı olmuştur. Sit alanı içindeki yerleşim düzenine bakıldığında sokakların dar ve evlerin yan yana olduğu görülür. Bu komşuluk ilişkilerinin çok sıcak yaşandığını gösterir. Ayrıca evlerin bahçeleri iç kısımlarda yer alır. Bu da aileye verilen önemi ve mahremiyeti simgeler (Gürel ve ark., 2007).

Uşak kentsel sit alanındaki I. grup taşınmaz kültür varlıkları şunlardır;

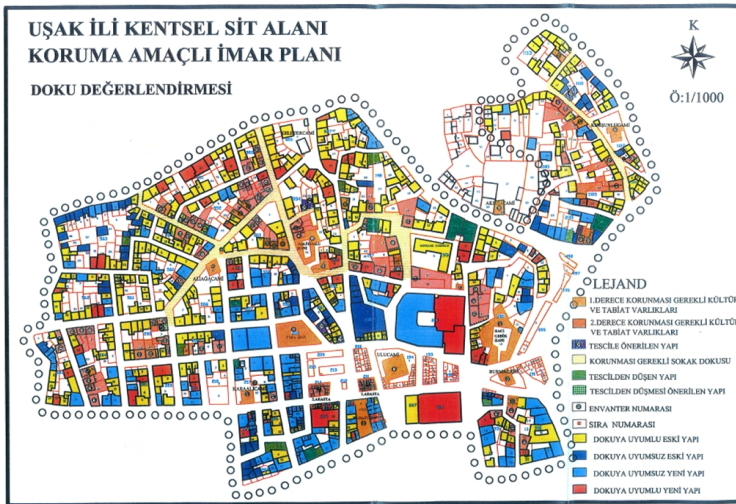
- Ulu Cami (Köme mahallesi, H.822/M.1419)
- Burma Cami (Köme mahallesi, H.980/M.1572)
- Kara Ali Camii (Özdemir mahallesi, H.925/M.1518-19)
- Ali Ağa Camii (Işık mahallesi, H.1261/M.1845)
- Kurşunlu Camii (Aybey mahallesi, H.1174/M.1760)
- Kırık Minareli Camii (Küçük Çarşı, H. 1268/M.1851)
- Keleter Camii (Bozkurt Mahallesi, yapılış tarihi bilinmemektedir)
- Hacı Kemal Türbesi (Köme Mahallesi, H.1321/M.1903)
- Paşa Han (Özdemir Mahallesi, H.1314/M.1898)
- Halitoğlu Hanı (Bozkurt Mahallesi, H.1310/M.1892)
- Deve Hanı (İslice Mahallesi, yapılış tarihi bilinmemektedir)
- Bedesten (Özdemir Mahallesi, 1901?)
- Müderris Hacı Ahmed Efendi Kitaplığı (Özdemir mahallesi, H.1326/M.1909)
- Birinci Arasta-İkinci Arasta (Özdemir Mahallesi, H.1877)
- Ali Ağa Çeşmesi (Sarayaltı mahallesi, H.1202/M.1788)

Cumhuriyetin ilanı ve sanayi devrimi ile sanayi gelişmeye başlamış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Uşak Şeker Fabrikası'nın kurulmasıyla bir sanayi kenti görünümüne kavuşmuştur. Uşak kenti dericilik, trikotaj, halı, kilim, battaniye, seramik, mermer gibi başlıca sektörlerle sanayi kenti özelliğini korumaktadır. Son yıllardaki üretim sistemindeki değişme-gelişme ve yeni sanayileşme-modernleşme, sosyal yapıdaki geleneği ve aile yapısını da değiştirmiştir. Kalabalık aile modelinin yerini kentlerde çekirdek aile almıştır. Bu durum tarihi yapı ve dokuya etkisini göstermiştir.

Uşak Kentsel Sit Alanı ve Tarihi Yapıların Analizi

Uşak kentsel sit alanı kent merkezi ile bütünleşerek çeperlere doğru yayılan bir alanı kapsamaktadır. Bu alanda konut kullanımı, ticaret kullanımı ve dini tesisler çoğunluklu olarak bulunmaktadır. Az sayıda depo kullanımı ve resmi kurumlar yer almaktadır. Alan içinde yer alan sivil mimari örnekleri genelde konut kullanımına hizmet vermekte çoğu ise harabe olduğu için boş konut olarak alanda yer almaktadır. Alanda 79 adet tescilli yapı, 5 adet öneri tescilli yapı, 20 adet anıtsal yapı ve çeşmeler bulunmaktadır (Şekil 3). Kentsel sit alanının kuzey, kuzeydoğu ve kuzey batısında yer alan kısımlarında tescilli yapılar yoğun olarak gözlenirken güneyinde ticari dokunun içinde tescilli yapıların sayıları azalmakta olup sadece han, cami ve bedesten örneklerine rastlanmaktadır. Günümüze kadar gelen planlama politikaları ve ticari dokunun çekiciliği bu alanda kentsel sit dokusunun özelliğini yitirmesine ve özellikle de taşıt yoluna cephesi olan kısımlarda bina gabarileri ve cephe özellikleri bakımından bozulmalara sebep olmuştur. Alandaki harabe yapılar çoğunlukla konut dokusu içinde yer almaktadır. Malzeme onarımı gerektiren yapılara ise alanın tümünde rastlanmaktadır (Gürel ve ark., 2007).

Şekil 3. Uşak kentsel sit alanı tarihi doku değerlendirilmesi (Gürel ve ark., 2007)

Kentsel rantın yüksek olduğu güney bölümde ticari kullanım yoğun olarak görülmektedir. Bu alanda arazi değerinin artmasıyla konut dokusunda sıkça gözlenen bahçe-avlu yapı özelliğinin kaybolmasına neden olmuştur. Bu alanlar ayrı parseller olarak yapılaşarak küçük mülkiyet dokularını oluşturmuşlar ve ticari fonksiyonlar

üstlenmişlerdir. Kent dokusunun yoğun olarak yer aldığı alanın kuzeyinde ise avlulu ve bahçeli yapılar gözlenmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Uşak kentsel sit alanı yapı fiziksel kalitesi (Gürel ve ark., 2007)

Kentsel sit alanı içindeki sivil mimarlık örneklerinin kitleleri parsel sınırının sokak cephesine dayanmıştır. Binaya ait bahçe ya binanın tamamen arkasında ya da arka ile birlikte kitlenin yanında yer almaktadır. Tarihi Uşak konutları genelde bitişik nizamda inşa edilmiştir ve birbiriyle uyum sergiler (Şekil 5, 6).

Şekil 5, 6. Uşak kentsel sit alanı yapı çıkma örnekleri ve sokak dokusu

Çalışma alanında yer alan hanlar ve bedestenler 7.5-9.5m. yükseklikte olup diğer tescilli yapılar 6-7.5m yüksekliğindedir. Yapı cephelerindeki kagir veya ahsap olarak inşa

edilen çıkmaların yapılara özgünlük kazandıran en önemli öge olduğu görülür. Ahşap kirişleme sistemiyle oluşturulan kapalı çıkmalarda (cumba), çıkmayı çerçeveleyen ahşap profiller bulunmaktadır. Çıkma altında ise daha çok demir, ahşap ve taş malzemelerden yapılmış olan taşıyıcı konsol elemanlara veya payandalara rastlanmaktadır (Şekil 7, 8). Cephede pencere ve kapılar genellikle taş söveli olup, bazı örneklerde açıklıkların üstünde sade veya süslü kemerler ve lentolar bulunmaktadır. Cephe düzenlemelerinde dikkati çeken bir diğer unsur ise kalemişi, ahşap, alçı ve taş süslemelerdir (Gürel ve ark., 2007).

Şekil 7, 8. Uşak kentsel sit alanı restore edilip yeni işlev verilen yapılar ile onarım gerektiren yapılar

Yapılarda pencere boşlukları genellikle dikdörtgen veya basık kemerli ahşap lentolarla oluşturulmuştur. Kemerli pencerelerde orta kilit taşı mevcuttur. Konut cephelerinde doluluk boşluk oranı %19, ticarethanelerde ise %55'i boş olarak yapılmıştır. Pencerelerin üst katlarda genişlikleri 60-100 cm, yüksekliği 1.40-1.90 cm.dir. Alt katlarda ise genişlik ve yükseklikler 10 cm daha azdır. Bodrum kat pencereleri kare biçiminde olup üzerinde dökme demir parmaklıklar bulunmaktadır (Gürel ve ark., 2007).

Yapıların giriş kapıları, yer kotundan genelde sayıları 2-5 arasında değişen birkaç basamak yukarıda yer almaktadır. Genellikle kesme taş veya dökme beton üzeri mozaik kaplı basamaklarla ulaşılan kapılar, kemerli olup çoğunlukla ahşap çift kanatlıdır. Çoğu yapıda kapı arkası mekanına ışık alımını sağlayan kapı üstü pencereleri bulunmaktadır. Özellikle geç dönem örneklerin kapı ve pencere açıklıklarının kilit taşlarında kabartma

taş süslemelerle karşılaşılmaktadır. Ahşap süsleme ise daha çok kapı ve saçak altlarında karşımıza çıkmaktadır (Şekil 9 10).

Şekil 9, 10. Uşak kentsel sit alanı farklı kat yükseklikleri ve yapım tekniğine ait yapılar

Yapıların dış duvarları taştan yapılmıştır. Zemin katlar moloz yığma olarak inşa edilmiş olup ikinci katlar çoğunlukla karkastır. Taş duvarların kalınlıkları 50-100 cm arasında değişmektedir. Ahşap karkas kısımların kalınlıkları 20-30 cm kalınlığındadır. Ahşap karkasın üzerine bağdadi sıva yapılmıştır. Ahşap karkas arasında dolgu olarak tuğla, kerpiç ve moloz taşlar kullanılmıştır (Gürel ve ark., 2007).

Yapıların zemin katları günlük yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Birinci katlar esas ikamet bölümü olduğu için daha fazla önem kazanmıştır. 3 katlı evlerin üst katları ise yazlık kat olarak düşünülmüştür. Tarihi Uşak konutlarının en belirleyici özelliği ve merkezi sofalardır. Yapıların hemen hepsinde küçük avlu ve bahçe yer alır. Avluda fırın, ocak, ekmek evi, çamaşırılık gibi öğeler bulunur. Ön avlularda kayrak taşlarıyla döşeli taşlık denilen bir kısım yer alır.

Yapıların çatıları bitişik nizamlarda çift yüzeyli beşik çatı biçimlidir. Ayrık nizamlarda üç veya dört yüzeyli kırma çatıdır. Yapıların orijinal durumlarında çatı kaplaması alaturka kiremittir. Yapıların saçak uzunlukları 30-1.50 cm arasında değişmektedir. Geniş saçakların altları ahşap kaplıdır. Bazıları ise içe doğru hafif kavisli sıva ile kaplanmış ve sıvaların üzerlerinde çiçek, meyve motifleri ile Arapça yazılarla süslenmiştir.

Alanın mevcut yerleşimi ve sokak dokusu yaya ulaşımı önceliklidir. Gerek konut dokusunun olduğu bölge gerekse ticaret dokusunun olduğu bölgede dar sokak yapısı

görülmektedir. Sokak döşemesi Arnavut kaldırımı ile kaplanmıştır. Dar ve kıvrımlı olansokak dokularında karakteristik cumbalı yapılarla birlikte ilgi çekici sokak perspektifleri meydana gelmektedir.

Sonuçlar

Uşak kentsel sit alanındaki yapıların çoğunluğunun ahşap yığma ve taş yığma binalar, diğerlerinin ise ahşap ve betonarme binalardan oluştuğunu görmekteyiz. Yapıların birçoğu özel mülkiyette olup bunların da çoğu hisseli yapılar şeklindedir. Kentsel sit alanında yer alan altı sokağın özgün sokak dokusu ile korunması gerekmektedir. Alandaki bazı sivil mimari örnekleri özgün biçimlerindeki bozulmalar sonucu tescil durumlarından düşürülmüştür. Bu olumsuz durumun diğer yapılarda da yaşanmaması için yapılarda acilen bakım ve onarım çalışmaları başlatılmalı, bozulma durumuna göre riskli olan yapılar kamulaştırılarak ortak kullanıma dönüştürülmelidir.

Kentsel sit alanındaki yapıların birçoğunda yüzeysel bakım ve onarıma gerek vardır. Yirmi üç adet bina ise restore edilip kullanıma açılmıştır. Mevcut durumda binaların çoğu konut ve ticaret amaçlı kullanılmaktadır. Bazı binalar ise depo amaçlı kullanılmaktadır. Alanda öncelikle korunması gereken yedi adet dini mekan, 3 han, 1 bedesten, 2 arasta, 1 kitaplık ve 1 çeşme bulunmaktadır.

Uşak kentsel sit alanında, mekansal unsurların korunmasına yönelik olarak yerleşmenin özgünlüğünü oluşturan geleneksel konut dokusunun, sokak, doku, cephe özelliklerin, ortak kullanım mekanlarının ve estetik unsurların korunması sağlanmalıdır. Tarihi yapılara güncel yaşamın gereği olan yeni işlevler yüklenerek mekan kazanımları gerçekleştirilmelidir.

Kentsel sit alanı içinde konut ve ticaret alanını çevreleyen taşıt yolu hariç diğer yollar trafiğe kapalıdır. Bu uygulama ticari hayatı zenginleştiren bir etken olurken aynı zamanda tarihi mekanda yaya kullanımını sağlayarak alanın bütününde yaya akışı konusunda belirgin bir rahatlık oluşturmaktadır.

Mevcut sosyal dokunun geleneksel Anadolu yaşam tarzını ifade etmesi nedeniyle bu yaşam tarzının bir özelliği olarak komşuluk ilişkileri ve mahalle kültürünün korunması açısından alanda kamusal mekanlara yönelik kullanımlar geliştirilmelidir. Tarihi doku

içerisindeki geleneksel mimarlık örneklerinin yaşatılması için kültürel aktivitelerin geliştirilebileceği sosyo-kültürel merkezler, kütüphane, müze, meslek edindirme kursları gibi işlevlerle tarihi yapıların yeniden kullanımı sağlanmalıdır. Ayrıca alanda farklı yaş ve nitelikte insanlara hitap edecek şekilde eğlenme ve dinlenme alanları oluşturulmalıdır.

Kentsel sit alanındaki konut bahçelerinin düzenlenerek peyzaj kalitesi yüksek bir çevreye dönüştürülmesi için bu alanların renk, biçim, doku özellikleri dikkate alınarak, çevre bütününe ve peyzaj özelliklerine uygun bir biçimde bitkilendirilmesi gerekmektedir.

Tarihi yapılardaki özgün malzeme ve detaylar çevreye uyum ve izlenim değerleri açısından değiştirilmemeli, alandaki tarihi yapılar yapı ve görsel değerleriyle çağdaş yöntemlerle sağlamaştırılmalı ve yapılan uygulamaların doğruluğu ve devamlılığı için uygulama sonrası belediye imar ve koruma şubeleri tarafından denetlenmelidir.

Tarihi çevrelerin korunması ancak yaygınlaştırma, koruma, sağlamaştırma, yenileme, turizm ve ticaret yoluyla yeniden değerlendirme gibi yaklaşımlarla sağlanabilmektedir. Bu nedenle yasal ve yönetsel uygulamalar, merkezi ve yerel yönetimlerin oluşturduğu birimlerce uygulanmalıdır.

Kentlilerin ve bu alanda yaşayan insanların koruma konusunda bilinçlendirilmesi, tarihi değere sahip alanın sürekliliğinin sağlanmasında önemli etki yapacaktır.

Zengin tarihi ve kültürel birikimi olan kentlerin kimliklerini yansıtan özgün değerlerini koruyarak uygarlığa açması, insanlığın ortak kültür mirasının paylaşılmasına ve insanlar arasında anlayış ve işbirliğinin gelişmesine olanak sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 3. basım, pp. 183, İstanbul.
- Altunsoy, A. 2002. Kentsel Tarihi Çevre Koruma Kars Üzerine Bir İnceleme. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, pp. 130, Bursa.
- Aydemir, S., Aydemir, S.E., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M. 1999. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Ders Notları No: 54, pp. 477, Trabzon.
- Binan, C. 1999. Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, pp. 116, İstanbul.
- Birlik, S. 2006. Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, pp. 324, Trabzon.
- Dorathlı, N., Önal, S. 2000. Tarihi Çevrelerde Kentsel Tasarım Stratejileri: Lefkoşe Arab Ahmet Bölgesi Canlandırma Projesinin Stratejik Yaklaşımlar Açısından Değerlendirilmesi. Mimar Sinan Üniversitesi 1. Kentsel Tasarım Haftası, pp. 167, İstanbul.
- Demirsoy, M.S. 2006. Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, pp. 185, İstanbul.
- Engin, F. 1997. Kentsel Korumaya İlişkin Model Araştırması, Balat Örneği. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, pp. 129, İstanbul.
- Gök, T. 2002. Tarihi Kentlerin Korunması ve Geleceğe Taşınması. 36 Kars Gazetesi, pp. 2, Kars.
- Görgülü, Z. 1993. İmar Planlama, Koruma ve Plancı İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Yapı Dergisi 137, pp. 35-39, İstanbul.
- Gürel, E., Polat, D., Çağlıtütüncigil, E., Ünlüsoy, M., Taşal, D., Öztümen, B. 2007. Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Raporu ve Plan Notları, pp. 180, Uşak.
- Nalçakan, M. 1994. Toplumsal Değişme Bağlamında Eskişehir Kentinin Fiziksel Gelişiminin Değerlendirilmesi, Yapı Dergisi 149, pp. 37-43, İstanbul.
- Önal, S. 1999. Tarihi Çevrelerde Fiziksel Değişimin Kontrolü ve Geleneksel Kent Dokularının Korunması. Yenidüzen 8, pp. 11, İstanbul.
- Smith, B. 2001. Managment of Historic Cities 2002. Case Studies Council of Europe pp.112, Strazburg.
- Yazgan, M.E., Erdogan, E. 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları:2, pp. 205, Ankara.
- Yılmaz, A. 2000. Kentsel Koruma Alanlarında Planlama ve Kentsel Tasarım İlişkileri Ankara, Afyon, Konya, Avanos, Divrigi Örnekleri. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, pp. 137, Ankara.